

10.10 Redelighed

Spørgsmålet om videnskabelig redelighed kom for alvor på dagsordenen i årene lige efter årtusindskiftet, hvor en række store skandaler viste, at videnskaben langt fra var så selvkorrigerende, som man hidtil havde troet, men at bevidst og grov uredelighed faktisk fandt sted. Det var skandaler, som sagen om den tyske faststoffysiker Jan Hendrik Schön, der en overgang publicerede omkring en artikel om ugen i de mest prestigefyldte tidsskrifter, indtil det viste sig, at mange af artiklerne var skrevet på baggrund af delvist konstruerede data. Eller sagen om den nederlandske psykolog Diederik Alexander Stapel, der publicerede mere end 50 artikler på baggrund af frit opfundne data, og den koreanske læge Hwang Woo-suk, der publicerede en række banebrydende artikler inden for stamcelleforskning, men også på baggrund af konstruerede data. I Danmark er den mest prominent sag til dato formentlig sagen om hjerneforskeren Milena Penkowa, der på linje med Stapel og Schön publicerede artikler på baggrund af konstrueret data fra forsøg, der aldrig havde fundet sted.

Nogenlunde samtidig med disse store skandaler blev man klar over, at direkte uredelighed måske slet ikke var det største problem i forhold til videnskabens integritet. En række store spørgeskemaundersøgelser af forskeres adfærd viste, at alvorlige overskridelser som plagiering og fabrikation af data kun forekom sjældent (eller i hvert fald indrømmede kun få forskere i undersøgelserne at have gjort den slags), men til gengæld var mindre overskridelser af normerne forbløffende udbredt. I et af de mest kendte af undersøgelserne, der involverede mere end 3000 amerikanske forskere, indrømmede kun 0,3% af forskerne, at de havde forfalsket eller manipuleret med data, men 15,5% svarede, at de havde slettet afvigende data udelukkende ud fra en mavefornemmelse af, at datapunkterne var upræcise og 10,0% svarede, at de havde givet eller fået ufortjente forfatterskaber (Martinson, Anderson og Vries, 2005). Andre undersøgelser havde nogenlunde sammenlignelige resultater (Fanelli, 2009), og man begyndte at bruge betegnelsen tvivlsom forskningspraksis til at beskrive den type adfærd, der ligger i gråzonen mellem acceptabel forskningspraksis og direkte uredelighed.

I 1981 fortalte Philip Handler (1917-1981), der på det tidspunkt var præsident for det amerikanske National Academy of Sciences den amerikanske kongres, at videnskabelig snyd sjældent forekommer, og at det, hvis det forekommer, uundgåeligt bliver opdaget, fordi videnskaben er effektiv, demokratisk og selvkorrigerende (Stroebe, Postmes og Spears, 2012, s677). 30 år efter stod det imidlertid klart, at den påstand ikke længere holdt vand. Videnskabelig uredelighed og tvivlsom forskningspraksis er virkelige og alvorlige fænomener, som videnskaben bliver nødt til at tage alvorligt, og som man kollektivt må finde metoder til at håndtere.

I Danmark nedsatte man allerede i 1998 tre stående udvalg, der kunne håndtere sager om uredelighed (BEK nr 933 af 15/12/1998). Udvalgene og de bekendtgørelser og lovtekster, der sætter rammerne for dem, har udviklet sig en del siden da, og udviklingen er et godt eksempel på, hvordan praksis, etik og jura gensidigt påvirker hinanden. Udvalgene blev i 2017 omdannet til et nævn, Nævnet for Videnskabelig Uredelighed (NVU), og definitionen af uredelighed blev ved samme lejlighed væsentligt revideret. I den nuværende lov beskriver man videnskabelig uredelighed som: 'Fabrikation, forfalskning og plagiering, som er begået forsætligt eller groft uagtsomt ved planlægning, gennemførelse eller rapportering af forskning' (Lov om videnskabelig uredelighed m.v. 2017, §3.1), hvilket svarer til den typiske internationale definition, hvor uredelighed netop forstås som fabrikering, forfalskning og plagiering (FFP). I den danske lov defineres de tre centrale begreber som:

Fabrikation: Uoplyst konstruktion af data eller substitution med fiktive data.

Forfalskning: Manipulation af forskningsmateriale, udstyr eller processer samt ændring eller udeladelse af data eller resultater, hvorved forskning fremstår misvisende.

Plagiering: Tilegnelse af andres ideer, processer, resultater, tekst eller særlige begreber uden retmæssig kreditering (Lov om videnskabelig uredelighed m.v. 2017, §3.2-3.4).

Loven skelner desuden skarpt mellem uredelighed og tvivlsom forskningspraksis, hvor det sidste defineres som: 'Brud på alment anerkendte standarder for ansvarlig forskningspraksis, herunder standarderne i den danske kodeks for integritet i forskning og andre gældende institutionelle, nationale og internationale praksisser og retningslinjer for integritet i forskning'.

NVU tager sig udelukkende af sager om uredelighed, mens sager om tvivlsom forskningspraksis bliver håndteret af universiteternes praksisudvalg. Det kodeks for integritet, der henvises til i lovteksten, er kodekset Danish Code of Conduct for Research Integrity, der blev ratificeret af alle danske universiteter i 2014. Dette kodeks betoner specielt, hvordan man som forsker skal forsøge at leve op til de tre grundlæggende værdier ærlighed, transparens og ansvarlighed. Så hvor loven om videnskabelig uredelighed beskriver de ting, man som forsker absolut ikke må gøre, beskriver Danish Code of Conduct for Research Integrity det ideal, man så vidt muligt skal stræbe efter. De to tekster beskriver med andre ord hver sin ende af et spektrum for, hvordan man som forsker bør opføre sig.

Endelig skal det bemærkes, at NVU eksplicit ikke behandler spørgsmål om forskningskvaliteten af et videnskabeligt produkt (Lov om videnskabelig uredelighed m.v. 2017, §3, stk. 2). Spørgsmålet om kvalitet er uddelegeret til peer-review systemet og de mekanismer til organiseret skepsis, det videnskabelige samfund i øvrigt har etableret. Der er med andre ord forskel på sjusk og fusk, og det er kun det sidste, NVU tager sig af.

I en fremsynet artikel beskrev den amerikanske sociolog Stephen Hilgartner i 1990 fire forskellige mulige tiltag, man kunne gøre mod uredelighed, nemlig:

1. **Law enforcement**, dvs. afskrækkelse gennem hurtig og hård straf.
 2. **Oversight**, dvs. mere kontrol med forskeren, fx gennem skærpede krav om opbevaring af forsøgsprotokoller og rådata.
 3. Mere **oplysning og uddannelse** om god videnskabelig praksis, så folk ikke uforvarende kommer til at begå uredelighed.
 4. **Revision** af belønnings- og meriteringssystemerne i forskningsverdenen, så de i højere grad opfordrer til god praksis (Hilgartner, 1990, §2).
-

De første tre af disse strategier er tydeligt blevet bragt i spil. NVU er således et klart udtryk for **law enforcement**, både universiteter og tidsskrifter stiller i dag meget højere krav om publicering og opbevaring af rådata og forsøgsdesign end tidligere (**oversight**), og kurser i "Fagets Videnskabsteori" er en styrkelse af uddannelsen i god videnskabelig praksis. Hvad angår den fjerde strategi er det til gengæld mere tvivlsomt om belønnings- og meriteringssystemet er blevet ændret, så de i højere grad opfordrer til god praksis. Specielt kan man diskutere, om overgangen til postakademisk forskning og det øgede fokus på forskningsproduktion hos de enkelte forskere fremmer god praksis eller det modsatte.

Vi er dermed tilbage ved spørgsmålet om systemisk etik og den rolle, de strukturer, vi befinder os i, spiller for vores moralske valg (afsnit